

Cezary Błaszczyk¹

Uniwersytet Warszawski

ORCID ID: 0000-0003-4095-600X

GŁOSA KRYTYCZNA DO WYROKU SĄDU APELACYJNEGO W BIAŁYMSTOKU Z 13 STYCZNIA 2021 R., I ACA 289/20

ABSTRACT

Gloss (critical) to the judgment of the Court of Appeal in Białystok of January 13, 2021. (Case file no. I ACA 289/20)

Thesis of the judgment: The relationship that may arise between a human and an animal does not constitute a personal interest as defined in Article 23 of the [Polish] Civil Code and, consequently, the violation of human welfare due to death of an animal is not subject to protection under Article 23 et seq. of the Civil Code, even if death of an animal is the result of an unlawful act of another entity.

1 Adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; członek Zespołu Badawczego ds. Prawa Ochrony Środowiska i Bioróżnorodności WPiA UW oraz Zespołu Rektorskiego ds. Ekologii oraz Kryzysu Klimatycznego UW; radca prawny. Jego zainteresowania naukowe obejmują prawny i etyczny status zwierząt oraz prawne formy realizacji idei zrównoważonego rozwoju.

The decision of the Court of Appeal deserves criticism. The bond with an animal deserves protection as a personal interest, because the catalog of legally protected personal interests remains open, while the bond with an animal is an intangible, natural emanation of human personality and it has been recognized as a value by the society as a whole. Therefore it deserves protection under Articles 23–24 of the Civil Code.

Keywords: personal interest, animals, bond with animals

Słowa kluczowe: dobra osobiste, zwierzęta, więź ze zwierzętami

Teza wyroku: Relacja, jaka może wytworzyć się pomiędzy człowiekiem i zwierzęciem, nie stanowi dobra osobistego w rozumieniu art. 23 k.c., a w konsekwencji naruszenie wynikającego stąd dobrostanu człowieka poprzez śmierć zwierzęcia nie podlega ochronie w trybie art. 23 i nast. k.c., nawet jeżeli śmierć zwierzęcia jest skutkiem bezprawnego działania innego podmiotu.

1. Wstęp

Powodowie A. K. i D. K. domagali się od podmiotu świadczącego usługi z zakresu medycyny weterynaryjnej w O. odszkodowania oraz zadośćuczynienia za cierpienie i straty psychiczne. Źródłem roszczeń miało być przyczynienie się pracującego w tej jednostce zespołu lekarzy weterynarii do śmierci pupila powodów, psa wabiącego się T., poprzez niedochowanie należytej staranności i ostrożności przy wykonywaniu badania rezonansem magnetycznym. Choć nie wybrzmiało to *explicite* w żądaniach powodów, podstawą roszczeń było, obok odpowiedzialności deliktowej i kontraktowej, naruszenie dobra osobistego w postaci więzi emocjonalnej człowieka z psem.

Wyrokiem z 24 stycznia 2020 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie oddalił powództwo i zasądził od powodów na rzecz pozwanego zwrot kosztów procesu. Od tego orzeczenia powodowie wnieśli następnie apelację, wnioskując o uwzględnienie powództwa w całości, względnie – uchylene wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

W wyroku z 13 stycznia 2021 r. Sąd Apelacyjny w Białymstoku uznał jednak środek zaskarżenia za niezasadny. Orzeczenie to domaga się komentarla. Przedmiotem uwag krytycznych nie jest jednak sentencja wyroku, lecz sformułowane w jego uzasadnieniu tezy dotyczące dóbr osobistych.

Sąd apelacyjny zwrócił bowiem uwagę, że rozważania sądu okręgowego w zakresie podstawy prawnej powództwa nie są kompletne, ponieważ zabrakło w nich oceny, czy wartość, której ochrony domagają się powodowie, stanowi dobro osobiste w rozumieniu art. 23 Kodeksu cywilnego². Następnie zauważył, że więź emocjonalna człowieka ze zwierzęciem w żadnym wypadku nie może być uznana za dobro osobiste, a zatem na zadośćuczynienie nie zasługuje nawet utrata zwierzęcia na skutek bezprawnego działania innej osoby.

Ze względu na ograniczone ramy objętościowe glosy uwagi odnoszą się jedynie do zagadnienia kwalifikacji więzi emocjonalnej ze zwierzęciem jako dobra osobistego.

2. Obiektywizowanie dóbr osobistych a dobra relacyjne

Podobnie jak uczynił to sąd apelacyjny w głosowanym wyroku, rozważania należy rozpocząć od komentarza na temat tzw. dóbr osobistych relacyjnych i ich krótkiego opisu.

Katalog wartości chronionych na podstawie art. 23 Kodeksu cywilnego jest otwarty. Niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach pod ochroną kodeksową znajdują się nie tylko zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko, pseudonim i wizerunek, a nawet nietykalność mieszkania czy twórczość naukowa i artystyczna, lecz także inne, niewymienione w art. 23 dobra niematerialne, będące wyrazem odrębności fizycznej lub psychicznej człowieka, emanacją jego osobowości.

Oznacza to, że kwalifikacji określonych wartości jako dóbr osobistych dokonuje się w toku wykładni. Co więcej, wykładnia ta jest dynamiczna. Jak podkreśla się w orzecznictwie i piśmiennictwie, w miarę rozwoju

² Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740, z późn. zm.).

stosunków społecznych pewne wartości nieuznawane dotychczas za dobra osobiste mogą za takie zostać uznane, inne – mogą utracić ów status³.

Jednak by wyeliminować arbitralność wykładni oraz uniemożliwić powoływanie się na całkowicie subiektywnie pojmowane naruszenia, w judykaturze przyjęto tzw. teorię obiektywizacji dóbr osobistych⁴. W zależności od ujęcia głosi ona, że dobra osobiste muszą być ściśle związane z człowiekiem bądź jego godnością oraz przysługują człowiekowi bez względu na jego indywidualną zdolność do ich zrozumienia i odczuwania, a przy tym ich treść zależy od społecznego (powszechnego) wartościowania określonego dobra oraz oceny zachowania mogącego stanowić potencjalne naruszenie. Innymi słowy, dobra osobiste muszą zostać uznane za doniosłe i zasługujące na ochronę przez ogół społeczeństwa (o takim uznaniu świadczy w szczególności jurydyzacja i ich bezpośrednia ochrona ustawowa)⁵.

Dobra osobiste relacyjne zaś to wiążą o szczególnie silnym charakterze emocjonalnym, powszechnie uznawane za wartość i stanowiące element osobowości (np. stosunek rodziców do dziecka). Wiązy te są nierozzerwalnie związane z naturą człowieka i kształtują jego tożsamość w społeczeństwie⁶.

Choć istnieje w tej sprawie stanowisko krytyczne⁷, w piśmiennictwie i orzecznictwie dominuje pogląd, że wiązy z bliskimi, w szczególności rodzinne, podlegają ochronie w trybie art. 23–24 Kodeksu cywilnego⁸.

3 Zob. uchwałę Sądu Najwyższego z 16 lipca 1993 r. (I PZP 28/93); P. Sobolewski, Art. 23, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis 2021.

4 Zob. np. P. Machnikowski, Art. 23, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Legalis 2021; P. Sobolewski, *op. cit.*; M. Pazdan, Art. 23, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Art. 1–449¹⁰, red. K. Pietrzykowski, Legalis 2020.

5 Tak Sąd Najwyższy w wyroku z 24 kwietnia 2018 r., V CSK 300/17.

6 Dość przypomnieć, że dobro rodziny jest wartością nie tylko rozpoznawaną społecznie, lecz także podlega ochronie ustawowej i konstytucyjnej (art. 18 i 71 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).

7 Zob. np. P. Machnikowski, *op. cit.*; L. Bosek, *W sprawie kwalifikacji wiązy rodzinnej jako dobra osobistego (uwagi krytyczne na tle aktualnego orzecznictwa Sądu Najwyższego, „Forum Prawnicze” 2015, nr 3, s. 3–19; J. Panowicz-Lipska, Art. 23, [w:] Kodeks cywilny, t. I, Komentarz. Art. 1–352, red. M. Gutowski, Legalis 2018.*

8 P. Sobolewski, *op. cit.*; M. Pazdan, *op. cit.*; J. Regan, Art. 23, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Legalis 2020; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 23 września 2005 r., I ACa 554/05; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 15 lipca

Z podstawy tej korzystano zwłaszcza w odniesieniu do zdarzeń sprzed uzupełnienia Kodeksu cywilnego o art. 446 § 4, zasądzając zadośćuczynienie za doznaną krzywdę w postaci utraty więzi (np. za spowodowanie śmierci osoby bliskiej). Stanowisko to potwierdzono w uchwale Sądu Najwyższego z 22 października 2010 r. (III CZP 76/10) oraz uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 marca 2018 r. (III CZP 36/17).

Od tego czasu sądy orzekały zgodnie z nim już wielokrotnie⁹. Nie kwestionowano go też w głosowanym wyroku. To właśnie rzekomy kontrast między (zasługującymi na ochronę) więziami „międzyludzkimi” a (niechronionymi) więziami ze zwierzętami miał uzasadniać tezy postawione przez sąd apelacyjny.

Kończąc tę część wypowiedzi, należy poczynić jeszcze kilka uwag. Po pierwsze, o kwalifikacji więzi emocjonalnej jako dobra osobistego przesądziło wnioskowanie *a fortiori*: skoro dobrem osobistym jest kult pamięci osoby zmarłej, to tym bardziej może nim być więź między osobami żyjącymi (tak np. w przywoływanej wyżej uchwale Sądu Najwyższego z 22 października 2010 r.).

Po drugie, roszczenia z tytułu naruszenia relacyjnych dóbr osobistych pozwalają rekompensować krzywdę wywołaną czynami, które – choć zawinione – nie wypełniają znamion przestępstwa¹⁰.

2010 r., I ACa 437/10; S. Kalus, Art. 23, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz, t. I, Część ogólna (art. 1–125)*, red. M. Frasz, M. Habdas, LEX 2018, § 32; I. Lewandowska-Malec, *Ochrona dóbr osobistych na gruncie polskiego prawa cywilnego*, [w:] *Dobra osobiste*, Legalis 2017, § 2.

⁹ W podobnym tonie Sąd Najwyższy wypowiedział się w wyrokach: z 7 kwietnia 2016 r. (III CSK 217/15); 9 sierpnia 2016 r. (II CSK 719/15); 10 lutego 2017 r. (V CSK 291/16); 7 lipca 2017 r. (V CSK 607/16); 24 kwietnia 2018 r. (V CSK 300/17). Podobnie np. w wyrokach: Sądu Apelacyjnego w Gdańsku – I Wydział Cywilny z 11 grudnia 2018 r. (I ACa 221/18), Sądu Apelacyjnego w Warszawie – I Wydział Cywilny z 28 maja 2018 r. (I ACa 1734/17) czy Sądu Okręgowego w Częstochowie z 9 lipca 2013 r. (I C 292/12). Por. jednak krytykowaną przez komentatorów uchwałę Sądu Najwyższego z 22 października 2019 r. (I NSNZP 2/19). Zob. T. Nowakowski, *Zadośćuczynienie pieniężne za naruszenie więzi rodzinnej. Glosa do uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego – Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych z 22 października 2019 r.*, *INSNZP 2/19*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2020, nr 5, s. 40–44.

¹⁰ Por. wyrok Sądu Okręgowego w Gdańsku z 25 października 2013 r. (XV C 189/13). Por. przywoływany wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 15 lipca 2010 r., wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi – I Wydział Cywilny z 2 listopada 2012 r. (I ACa 790/12),

Po trzecie, dobrem osobistym jest tylko taka więź, która jest więzią emocjonalną, tj. jej zerwanie powoduje ból, cierpienie, rodzi poczucie krzywdy, a przy tym jest naturalnie związana z osobowością i człowieczeństwem¹¹. W konsekwencji za dobro osobiste może zostać uznana więź z osobami innymi niż członkowie rodziny (np. przyjacielem¹²).

Po czwarte wreszcie, chroniona jako dobro osobiste jest więź, a nie relacja, czyli wzajemny stosunek. Jak inne dobra osobiste, dobra relacyjne wyrażają się w indywidualnym przeżyciu konkretnej osoby, a nie interpersonalnym czy intersubiektywnym połączeniu pomiędzy dwoma osobami (jak podnoszą krytycy uznania dóbr relacyjnych za osobiste). Owszem wzajemność uczuć zdaje się potwierdzać ich znaczenie i dojrzałość, konstytuujący dla osobowości charakter. To nie wzajemność relacji jest jednak przedmiotem ochrony¹³.

3. Więź ze zwierzęciem jako dobro osobiste

Nie sposób podzielić zdania sądu apelacyjnego wyrażonego w tezie wyroku. Więź ze zwierzętami zasługuje na ochronę jako dobro osobiste, ponieważ katalog dóbr osobistych sformułowany w Kodeksie cywilnym ma charakter otwarty, a więź ze zwierzęciem ma charakter niematerialny, jest naturalną emanacją osobowości człowieka, a także została uznana za wartość przez ogół społeczeństwa.

Prezentowane tu stanowisko nie ma charakteru precedensowego i zostało już wyrażone w judykaturze i doktrynie, choć głosy te są nieliczne¹⁴. Choć początkowo sądy, jeśli już zajmowały się interesującym nas zagadnieniem, przeważnie odmawiały uznania więzi ze zwierzęciem

wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 15 kwietnia 2010 r. (I ACa 207/10). Por. postanowienie składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 27 czerwca 2014 r. (III CZP 2/14).

11 M. Romańska, *Rozdział II. Dobra osobiste osób fizycznych*, [w:] *Dobra osobiste i ich ochrona*, Legalis 2020, § 6.

12 Zob. wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2004 r. (I CK 484/03).

13 Podobnie P. Sobolewski, *op. cit.*

14 Zob. np. M. Goettel, *Sytuacja zwierzęcia w prawie cywilnym*, Warszawa 2013, s. 316–317.

za dobro osobiste, poszukując ochrony dobrostanu człowieka na gruncie innych, już rozpoznanych dóbr osobistych¹⁵, to orzecznictwo modyfikuje się w miarę dynamicznie zmieniających się w ostatnich latach stosunków społecznych oraz świadomości i wrażliwości społecznej względem zwierząt. Na uwagę zasługuje zwłaszcza precedensowy wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z 7 września 2017 r. Rozpatrując apelację, sąd okręgowy zmienił wyrok Sądu Rejonowego w Wieliczce z 20 marca 2017 r. (I C 1521/16), zasądzając zadośćuczynienie za naruszenie dóbr osobistych w postaci unicestwienia więzi z psem¹⁶. Tym samym dezaktualizują się dotychczasowe poglądy, ku którym skłonił się sąd apelacyjny w głosowanym wyroku¹⁷.

Podobnie jak w rozważaniach sądu apelacyjnego punktem, wyjścia dla rozważań jest odniesienie więzi ze zwierzęciem do „międzyludzkich dóbr relacyjnych”. Zdaniem sądu są one słabsze, płytsze, a przede wszystkim nieodwzajemnione, trudno więc mówić o istotnej dla człowieka relacji. Nadto nie są one zdaniem tego sądu, jak np. w przypadku stosunków rodzinnych, wartościowane przez każdego członka społeczeństwa i nie są one dla każdego człowieka naturalne (zdarzają się osoby wobec zwierząt obojętne, lękliwe albo nawet agresywne). Ich rozpoznanie miałyby grozić destabilizacją systemu prawnego.

15 Zob. np. wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 4 lutego 2016 r. (I ACa 1158/15); wyrok Sądu Okręgowego w Koszalinie z 22 lutego 2011 r. (I C 124/10); wyrok Sądu Rejonowego w Trzcińcu z 16 czerwca 2016 r. (I C 131/16), gdzie więź ze zwierzęciem była rozpatrywana *per analogiam* do kultu bliskiej osoby zmarłej.

16 Podobnie w innym orzeczeniu drugiej instancji, tj. wyroku Sądu Okręgowego w Olsztynie z 8 października 2020 r. (IX Ca 1657/19), w uzasadnieniu do którego stwierdzono: „Katalog dóbr osobistych z art. 23 k.c. ma charakter otwarty, a traktowanie psa nie jako rzeczy lub wyłącznie do celów użytkownych, lecz jako członka rodziny i wynikającą z tego szczególną i autentyczną więź ze zwierzęciem wskazuje, że zerwanie tej więzi w wyniku śmierci zwierzęcia może stanowić naruszenie dobra osobistego, które podlega kompensacji”.

17 K. Kurosz, *Czy w prawie polskim dopuszczalne jest zadośćuczynienie pieniężne za śmierć zwierzęcia?*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2017, nr 1, s. 146 i n. Zob. też J. Panowicz-Lipska, *op. cit.*; L. Bosek, *op. cit.*, s. 15. Por. P. Książak, Art. 23, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, red. P. Książak, M. Pyziak-Szafnicka, LEX 2014, gdzie autorzy stwierdzają, że przywiązanie do zwierząt domowych nie jest (jak dotąd – tj. do 2014 r.) dobrem osobistym, nie wykluczając zmiany tego stanu rzeczy w przyszłości.

W omawianym przypadku należałoby raczej zastosować wnioskowanie *a fortiori*, podobnie jak uczynił to Sąd Najwyższy w przywoływanej uchwale z 22 października 2010 r. (III CZP 76/10). Skoro więc emocjonalna w stosunku do bliskich ludzi jest dobrem osobistym, to jest nim także więź emocjonalna do zwierzęcia będącego „pupilem rodziny” (co ciekawe nawet przeciwnicy uznania tejże więzi za dobro osobiste przyznają, iż jest ono refleksem dobra osobistego w postaci więzi emocjonalnej¹⁸). W zakresie kryteriów determinujących ochronę jako dobra osobistego więź ze zwierzęciem nie różni się bowiem istotnie od więzi z człowiekiem.

Choć zarówno doświadczenie życiowe, jak i badania z zakresu etologii nie pozostawiają wątpliwości, że więź ze zwierzęciem może być dojrzała – zwierzęta prowadzą życie emocjonalne, a gatunki udomowione bądź człowiekowane nawiązują z człowiekiem głębokie relacje¹⁹, bez znaczenia jest porównanie głębokości tych relacji. W koncepcji dobra osobistego rozchodzi się bowiem o uznanie tej wartości za dobro *osobiste*, a więc przynależące do indywidualnej sfery przeżyć podmiotu szczególnie związanego, nie stosunku pomiędzy dwoma istotami.

Więź ze zwierzętami jest także wartościowana społecznie²⁰ i znajduje się pod ochroną ustawodawcy. Dość przypomnieć, że na szczególnie charakter zwierzęcia wskazuje art. 1 ust. 1 ustawy o ochronie zwierząt²¹, który stanowi, że „zwierzę, jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą. Człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę”. Jak przyjmuje się w piśmiennictwie, przepisem tym ustawodawca dokonał dereifikacji zwierzęcia (nadał mu wartość autoteliczną) w polskim systemie prawnym, a także ustanowił zasadę humanitaryzmu – ludzkiego traktowania zwierząt²². Choć nie sposób mówić

18 J. Panowicz-Lipska, *op. cit.*

19 Zob. np. K. Andrews, *The Animal Mind. An Introduction to the Philosophy of Animal Cognition*, New York 2015, s. 80–109; D. DeGrazia, *Taking Animals Seriously. Mental Life and Moral Status*, Cambridge–New York–Melbourne 1996, s. 166–211; F. de Waal, *Bystre zwierzę. Czy jesteśmy dość mądry, aby zrozumieć mądrość zwierząt?*, tłum. Ł. Lamża, Kraków 2018, s. 331–370.

20 Centrum Badania Opinii Społecznej, *Postawy wobec zwierząt, Komunikat z badań (BS/79/2013)*, Warszawa 2013. Por. H. Mamzer, *Polacy wobec cierpienia zwierząt, „Życie Weterynaryjne”* 2017, nr 92, s. 796–798.

21 Ustawa z 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2020 r. poz. 638, t.j.).

22 K. Kuszlewicz, *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 37 i n.

o zrównaniu statusu człowieka i zwierzęcia, personifikacji gatunków pozaludzkich, w świetle przywołanej normy nie należy również traktować zwierzęcia jak przedmiotu.

Samo orzecznictwo może zresztą świadczyć o społecznym wartościowaniu relacji ze zwierzętami. Niejednokrotnie w uzasadnieniach wyroków pozytywny stosunek do zwierząt bywa przywoływany jako probierz cnoty. Przykładowo w uzasadnieniu wyroku Sądu Okręgowego w Gdańsku z 25 października 2013 r. (XV C 189/13) czytamy: „Był prawnym człowiekiem. Pomagał bezinteresownie. Lubił ludzi i zwierzęta”. W innym orzeczeniu znajdujemy zaś stwierdzenie: „Powód do tej pory pamięta, co go babcia nauczyła: rzeczy ważnych (miłości do zwierząt)”²³. I odwrotnie negatywny stosunek do zwierząt, nie wspominając o samym znęcaniu się nad nimi, stawia sprawcę w złym świetle, stąd i podanie przez prasę nieprawdziwych informacji na ten temat narusza dobra osobiste takie jak dobre imię i cześć²⁴.

Bez znaczenia dla rozpatrywanej kwestii jest podniesiony w uzasadnieniu przez sąd apelacyjny fakt, że istnieją osoby o obojętnym bądź negatywnym stosunku do zwierząt. Zgodnie z przywoływaną już teorią obiektywizacji dóbr osobistych wartości te są rozpatrywane z perspektywy ogółu społeczeństwa (przypadki naruszeń zaś z perspektywy przeciętnego racjonalnie myślącego człowieka). W tym ujęciu zaś relacje ze zwierzętami są istotne, wzbogacają osobowość człowieka, niejednokrotnie wypełniając całe życie – od dziecka aż do starości. Gdyby zaś o kwalifikacji dóbr osobistych miała decydować społeczna jednorodność (a nie powszechność) ich wartościowania, należałoby zakwestionować istnienie niemal wszystkich dóbr osobistych, jako że są ludzie, którzy z zasady nie cenią swojego dobrego imienia i nie dbają o wizerunek, stronią od kontaktów z innymi ludźmi, uważając je za zbędne, albo mają w pogardzie twórczość naukową czy artystyczną (dość przywołać kryzys czytelnictwa w Polsce).

Nadto potrzeba więzi ze zwierzętami jest niemal równie naturalna jak potrzeba bliskości z innymi ludźmi (można przywołać z doświadczenia życiowego pragnienie zasadniczo każdego dziecka, aby opiekować się

²³ Wyrok Sądu Rejonowego w Oleśnie z 30 grudnia 2020 r. (I C 863/19).

²⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 15 lipca 2010 r. (I ACa 330/10).

zwierzęciem). Oznacza to, że nawet jeśli uznać, iż katalog dóbr osobistych jest otwarty co do formy, a nie treści, więź ze zwierzęciem jako zakotwiczona w psychofizycznej potrzebie kontaktu i bliskości mieści się w rdzeniu niezmiennych w czasie i chronionych wartości. Jednocześnie człowiek i zwierzęta na wielu poziomach tworzą wspólnoty, co widać w szczególności w przypadku zwierząt domowych i udomowionych (np. nieprzemysłowych gospodarstw rolnych). Jest to skutek procesów cywilizacyjnych, konstytutywnych dla tego, co określamy ludzkim światem²⁵.

4. Zakończenie

W konsekwencji nie sposób podzielić obaw sądu apelacyjnego wyrażonych w uzasadnieniu do głosowanego wyroku, jakoby rozpoznanie szczególnej więzi ze zwierzęciem jako dobra osobistego groziło destabilizacją systemu prawnego i dewaluacją instytucji dóbr osobistych.

Możliwość uznania więzi ze zwierzęciem za dobro osobiste nie oznacza automatycznej kwalifikacji jako dobra chronionego każdej relacji ze zwierzęciem. Trudno np. uznać, że stosunek własnościowy w odniesieniu do zwierząt wykorzystywanych w hodowli przemysłowej stanowi więź emocjonalną, która zasługuje na ochronę przewidzianą w art. 23 i n. Kodeksu cywilnego²⁶. Podobnie jednak nie każda więź rodzinna zostanie uznana za więź emocjonalną będącą dobrem osobistym.

Za wartość może natomiast zostać uznana taka więź ze zwierzęciem, która jest silna, głęboka i nacechowana emocjonalnie, o czym świadczą np. język, jakim osoba posługuje się w odniesieniu do zwierzęcia, zaangażowanie w jego opiekę i szkolenie, determinacja w utrzymaniu dobrego

²⁵ Zdaniem niektórych teoretyków powinno to znaleźć odzwierciedlenie w systemie prawnym i politycznym (zob. np. S. Donaldson, W. Kymlicka, *Zoopolis. Teoria polityczna praw zwierząt*, tłum. M. Wańkiewicz, M. Stefański, Warszawa 2018, *passim*).

²⁶ Zastanawiać można się, jak czynił to np. Sąd Okręgowy w Krakowie w orzeczeniu z 7 września 2017 r. – II Ca 1111/17, czy więź taką można rozwinąć w stosunku do każdego gatunku. W przypadku głosowanego wyroku mamy zresztą do czynienia z więzią emocjonalną do psa, a więc bodaj najbliższego człowiekowi ze wszystkich zwierząt.

stanu zdrowia, ilość poświęcanego czasu i uwzględnianie dobrostanu zwierzęcia w swoich osobistych decyzjach życiowych. Jednocześnie to nie wywołane utratą zwierzęcia cierpienie *per se*, ale sama utrata więzi ze zwierzęciem świadczyłaby o krzywdzie, czym uniknięto by pułapki subiektywizacji, na którą przy okazji rozpatrywania zagadnienia dóbr relacyjnych zwraca uwagę judykatura²⁷. Jak się wydaje, zabezpiecza to instytucję dóbr osobistych i koncepcję ich ochrony przed nieograniczonym rozszerzeniem i dewaluacją, a w rezultacie destabilizacją systemu prawnego.

Kończąc, należy stwierdzić, że glosowany wyrok ukazuje wciąż jeszcze niską w Polsce kulturę prawną w zakresie spraw dotyczących zwierząt. Nie tylko więź emocjonalna ze zwierzęciem zasługuje na rozpoznanie jako dobro osobiste chronione na podstawie art. 23–24 Kodeksu cywilnego, ale także niejednokrotnie jest to jedyne remedium cywilnoprawne przysługujące opiekunowi zwierzęcia w przypadku jego utraty.

²⁷ Zob. np. wyrok Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z 11 sierpnia 2020 r. (I C 1646/17).

Bibliografia

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740, z późn. zm.).
- Ustawa z 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2020 r. poz. 638, t.j.).
- Postanowienie składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 27 czerwca 2014 r., III CZP 2/14.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 16 lipca 1993 r., I PZP 28/93.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 22 października 2010 r., III CZP 76/10.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 22 października 2019 r., I NSNZP 2/19.
- Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 marca 2018 r., III CZP 36/17.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 13 stycznia 2021 r., I ACa 289/20.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 23 września 2005 r., I ACa 554/05.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku – I Wydział Cywilny z 11 grudnia 2018 r., I ACa 221/18.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 15 lipca 2010 r., I ACa 437/10.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 2 listopada 2012 r., I ACa 790/12.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 4 lutego 2016 r., I ACa 1158/15.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 15 kwietnia 2010 r., I ACa 207/10.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 15 lipca 2010 r., I ACa 330/10.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – I Wydział Cywilny z 28 maja 2018 r., I ACa 1734/17.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2004 r., I CK 484/03.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 7 kwietnia 2016 r., III CSK 217/15.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 9 sierpnia 2016 r., II CSK 719/15.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 10 lutego 2017 r., V CSK 291/16.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 7 lipca 2017 r., V CSK 607/16.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 24 kwietnia 2018 r., V CSK 300/17.
- Wyrok Sądu Okręgowego w Gdańsku z 25 października 2013 r., XV C 189/13.
- Wyrok Sądu Okręgowego w Koszalinie z 22 lutego 2011 r., I C 124/10.

- Wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z 7 września 2017 r., II Ca 1111/17.
 Wyrok Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z 11 sierpnia 2020 r., I C 1646/17.
 Wyrok Sądu Rejonowego w Oleśnie z 30 grudnia 2020 r., I C 863/19.
 Wyrok Sądu Rejonowego w Trzciance z 16 czerwca 2016 r., I C 131/16.

Literatura

- Andrews K., *The Animal Mind. An Introduction to the Philosophy of Animal Cognition*, New York 2015.
- Bosek L., *W sprawie kwalifikacji więzi rodzinnej jako dobra osobistego (uwagi krytyczne na tle aktualnego orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, „Forum Prawnicze” 2015, nr 3.
- Centrum Badania Opinii Społecznej, *Postawy wobec zwierząt*, Komunikat z badań (BS/79/2013), Warszawa 2013.
- DeGrazia D., *Taking Animals Seriously. Mental Life and Moral Status*, Cambridge–New York–Melbourne 1996.
- Donaldson S., Kymlicka W., *Zoopolis. Teoria polityczna praw zwierząt*, tłum. M. Wańkiewicz, M. Stefański, Warszawa 2018.
- Kalus S., Art. 23, [w:] red. M. Frasz, M. Habdas, *Kodeks cywilny. Komentarz, t. I, Część ogólna (art. 1–125)*, LEX 2018.
- Księżak P., Art. 23, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, red. P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka, LEX 2014.
- Kurosz K., *Czy w prawie polskim dopuszczalne jest zadośćuczynienie pieniężne za śmierć zwierzęcia?*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2017, nr 1.
- Kuszelewicz K., *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Lewandowska-Malec I., *Rozdział VI. Ochrona dóbr osobistych na gruncie polskiego prawa cywilnego*, [w:] *Dobra osobiste*, Legalis 2017.
- Machnikowski P., Art. 23, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Legalis 2021.
- Mamzer H., *Polacy wobec cierpienia zwierząt*, „Życie Weterynaryjne” 2017, nr 92.
- Nowakowski T., *Zadośćuczynienie pieniężne za naruszenie więzi rodzinnej. Glosa do uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego – Izba Kontroli*

- Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych z 22 października 2019 r., I NSN-ZP 2/19, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2020, nr 5.*
- Panowicz-Lipska J., *Art. 23, [w:] Kodeks cywilny, t. 1, Komentarz. Art. 1–352*, red. M. Gutowski, Legalis 2018.
- Pazdan M., *Art. 23, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, t. I, Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Legalis 2020.
- Regan J., *Art. 23, [w:] Kodeks cywilny Komentarz*, red. M. Załucki, Legalis 2020.
- Romańska M., *Rozdział II. Dobra osobiste osób fizycznych, [w:] Dobra osobiste i ich ochrona*, Legalis 2020.
- Sobolewski P., *Art. 23, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis 2021.
- de Waal F., *Bystre zwierzę. Czy jesteśmy dość mądrzy, aby zrozumieć mądrość zwierząt?*, tłum. Ł. Lamża, Kraków 2018.